

Rozbroje v Čechách

Devadesátá léta 19. století v Praze byla poznamenána národnostními boji, především mezi německými buršáky a mladočeskými studenty. Zcela záměrně vyvolávali vzájemné surové potyčky na známém korzu Na Příkopě nebo se do sebe pouštěli v hospodách. Češi chtěli „českou Prahu“. Jenže Němci se zase nehodlali bez boje vzdát svých staletých silných pozic v Praze, zvláště když mnoho z nich považovalo Čechy - a Slovany obecně - za méněcenné. Početní pražští Židé stáli v té době takřka jako jeden muž na straně Němců.

Před volbami do českého zemského sněmu roku 1895 došlo k těžkým pouličním srážkám, a sice v Jičíně, někdejší rezidenci Valdštejnů, rodišti Karla Krause - a ve městě porážky rakouských vojsk v bojích s Pruskem roku 1866, krátce před bitvou u Hradce Králové. Nepokoje byly vyvolány štvavými projevy třiatřicetiletého radikálního „všeněmce“ Karla Hermanna Wolfa. Štvavá kampaň však tentokrát nebyla zaměřena proti Čechům, ale doslova zuřivě se obracela proti údajným nepřátelům Němců i Čechů: proti Židům.

Wolf pocházel z Chebu, studoval na německé Karlově univerzitě,

1/ Videň KA, Relation über die Präsenzdienstperiode 1. April bis 30. September 1897, Budějovice 30. 9. 1897.

Německý radikální politik
Karl Hermann Wolf

ale z politických důvodů musel studium přerušit. Roku 1890 založil ostře antisemitské noviny *Ostdeutsche Rundschau* (Východoněmecké rozhledy), od roku 1893 šířené v 5000 exemplářích jako deník po celé monarchii. Jejich název poukazuje na Rakousko jakožto „Východní marku“ Německé říše, tedy „Východní Německo“. Titul nedoplňoval obvyklý dvouhlavý orel Habsburků, ale jednohlavá německá říšská orlice, držící ve spárech svíjejícího se hada, jenž má představovat Židovstvo.

Wolfovým deklarovaným cílem bylo vyvázání oblastí německého jazyka ze svazku mnohonárodnostního habsburského státu a jejich připojení k Německé říši. Kromě toho se angažoval ve prospěch rychle sílícího antisemitismu. Při vídeňských obecních volbách roku 1895 podporoval ze všech sil křesťanského sociála Karla Luegera; byl velmi hrdý na to, že se Lueger po několikerém opakování voleb stal roku 1897 vídeňským starostou: tím, jak prohlásil Wolf, se „antisemitská strana dostala k veslu alespoň ve vídeňské městské radě“. Wolf se od Luegera naučil štvavými protizidovskými projevy získávat na svou

stranu masy voličů. Byl přesvědčen, že „antisemitismus je mezi obyvatelstvem latentní, že jen musí přijít někdo, aby jej probudil“.

Jako brilantní řečník bouřil Wolf i v českém Jičíně proti tomu, jak je „lid kažen židovským tiskem a hanebně zasviněným židáckým divadlem“, srovnával Židy se škodlivým kůrovcem a s bacily vyvolávajícími nemoci, požadoval „léčbu, která nás zbaví Židů“ a zákaz jmenovat Židy do funkcí soudců či důstojníků. A dále: „Svádíme zápas se Židy i tehdy, když se vydávají za Němce, neboť tím se neseťou jejich typické zvláštnosti. Ani u křtitelnice náš antisemitismus nekončí, právě proto, že na Židovstvo hledíme jako na rasu a jako rasu je potlačujeme.“¹

Následující den po Wolfově bouřlivě oslavovaném předvolebním projevu se na mnoha jičínských obchodech objevily nápisy hlásající: „Juden raus!“ To bylo v té době nové heslo.

Jičínští Židé, kteří dosud žili s křesťanským obyvatelstvem ve shodě, si Wolfovy štvavé řeči nedali líbit a podali trestní oznámení pro „podněcování k nepřátelství“. Při procesu 6. a 7. května 1896 však byl rétoricky velmi obratný Wolf osvobozen. Německonacionální noviny ho oslavovaly jako hrdinu. Jeho popularita značně vzrostla. V důsledku toho získal při volbách nejenom mandát v českém zemském sněmu v Praze, ale roku 1897 se vedle Georga Schönerera stal také poslancem všenněmců v říšské radě ve Vídni.

Badeniho krize

Krátce po volbách vydal ministerský předseda hrabě Kazimír Felix Badeni, pocházející z rakouské části Polska, pro české země Čechům příznivá jazyková nařízení. Podle nich měli úřednická místa dostávat jen ti muži, kteří během čtyř let, tedy do roku 1901, budou slovem i písmem ovládat obě zemské řeči. Toto ustanovení nepostihovalo ani tak české úředníky, kteří většinou stejně uměli německy, jako spíš Němce na územích, kde se hovořilo německy. Mnoho z nich odmítalo učit se česky a dostávali se do zatvrzelé opozice proti vládě.

1/ Soukromý archiv Hanse Herbiga, rukopisný protokol procesu s K. H. Wolfem v Jičíně.

*Všeněmci exaltovaně velebili
vítěze duelu Karla Hermannu
Wolfa – především na
pohlednicích, jako je tato*

Jejich nejdůležitějším mluvčím byl Karl Hermann Wolf. Dne 9. dubna 1897 přednesl v říšské radě naléhavý podnět namířený proti Badeniho jazykovým nařízením. Nato se i přímo v říšské radě strhla vřava a došlo k divokým pŕůtkám mezi zástupci jednotlivých národů. Excesy zabránily jakékoli parlamentní práci, takže činnost říšské rady musela být na několik měsíců zastavena. Národnostní nepokoje, německými i českými novinami den za dnem znovu a znovu rozdmýchávané, se postupně rozšířily na celé české země. Při těchto bojích se i dosud nadnárodní c. k. sociální demokracie rozpadla podle národnostního klíče.

Jedenáctého července 1897 přísahali němečtí radikálové kolem Wolfa na chebské radnici: „Vytrváme, a dokud zůstanou násilná jazyková opatření v platnosti, budeme pokračovat v nejrozhodnějším odporu proti každé vládě.“

Když říšská rada na podzim obnovila činnost, došlo na ní k dalším výtržnostem a potyčkám mezi příznivci politických stran. Dosáhly takové intenzity, že ministerský předseda hrabě Badeni požádal císaře o dovolení, aby směl vyzvat Wolfa na souboj, ačkoli souboje byly v habsburské monarchii zakázány. Císař František Josef dal svolení a v soubojích zkušený Wolf na výzvu přistoupil. Souboj na pistole se konal 25. září 1897. Badeni byl raněn na paži a po této zahanbující

2. Studentem v Praze

Výtržnosti a rváčky německých radikálů ve vídeňské říšské radě, jimž musela učinit přitřž až policie

porážce pozbyl poslední zbytek své autority. Karl Hermann Wolf byl nyní na územích monarchie s německy mluvícím obyvatelstvem velkým národním hrdinou.

V listopadu 1897 opět propukly silné nepokoje také v Praze: po uvedení nového rektora české univerzity do funkce táhli čeští studenti s protiněmeckými písněmi na rtech městem, a vyvolali tak ostré střety s buršáky. Češi v Praze nato začali drancovat německé a židovské obchody a zpustošili Německé divadlo a další německé instituce.

Když 26. listopadu 1897 došlo i ve vídeňské říšské radě k potyčkám mezi příslušníky různých politických stran, neviděl prezident říšské rady jinou možnost než ve smyslu jednoho nového zákona povolat do parlamentu policii. Ta pak poslance tropící výtržnosti násilím vyvedla, mezi nimi i Karla Hermanna Wolfa. Časopis *Illustriertes Wiener Extrablatt* psal: „Předsedové byli zahrnuti nactiutrhačnými výroky a nakonec vytlačeni ven, poslanci byli násilím vynášeni ze sálu, krátce a dobře byly to scény naplněné takovým rozčilením a takovou divokostí, jakou lze těžko vylíčit.“

Císař František Josef nechal pak 28. listopadu 1897 Badeniho v jeho funkci ministerského předsedy padnout. Jazyková nařízení byla krok za krokem oslabována ve prospěch Němců, což zase vedlo k národnostním nepokojům na české straně. Revolta proti vídeňské

vládě začala být tak nebezpečná, že v prosinci 1897 musel být v Praze přechodně vyhlášen výjimečný stav.

V oblastech poblíž hranic s Německou říší stále hlasitěji zazníval požadavek odpoutat se od mnohonárodnostního státu a od Čechů a připojit se k Německé říši. Wolf razil heslo „Germania irredenta“, tedy „nevykoupené Německo“. V severních Čechách získala velkou popularitu píseň: „Ne po straně, leč zpřímá / vždy patří v naši vlast, / vždyť důvěra v nás dřímá, / my nedáme se zmást!“

Čechy byly jen zvláště drastickou ukázkou místa s nebezpečně doutnajícími konflikty, jednoho z mnoha v mnohonárodnostní dvojmonarchii. Západní část podunajské monarchie, tedy Předlitavsko (Cislajtánie), vězela v těžké státní krizi, která odhalovala takřka neřešitelné národnostní konflikty. Když pak záhy bylo volební právo rozšířeno na stále chudší a převážně neněmecké vrstvy, dosud vládnoucí němečtí Rakušané ztratili své privilegované postavení – a začali být vůči Němcům, z jejich hlediska rasově méněcenným, stále agresivnější.

Eduard Bloch mezi frontami

Uprostřed těchto zmatků devadesátých let žil a studoval v Praze mladý Eduard Bloch. Cítil vazby k oběma kulturním okruhům, stál mezi národnostními frontami a z obou stran byl nyní ohrožován – a sice jako Žid. Ve svých pozdních memoárech sděluje o pražské době bohužel jen velmi málo konkrétního. Jasně je, že Prahu miloval jako město židovské spirituality, ale v důsledku v té době už každodenních národnostních a antisemitských excesů mu těž naháněla strach. Musel v té době zažít mnoho, co ho soužilo, především segregaci a diskriminaci.

V jiné souvislosti se Bloch později zmínil o tom, že jeho oblíbeným sportem byl šerm. Z toho by se dalo vyrozumět, že byl v Praze členem některého německého souborového buršáckého spolku – konkrétně spolku Austria, podobně jako jeho ctěný a blízký učitel Alfred Pribram. Ale právě německé buršácké spolky nasadily v těch letech antisemitský kurz. Například Karl Hermann Wolf se holedbal, že jako první vyhodil ze své studentské jednoty Ghibellinia všechny židovské členy. Povzbuzoval k tomu i ostatní buršácké spolky a prosadil, že židovští studenti už nesměli tak jako dosud navštěvovat Čtenářskou a řečnickou halu

německých studentů v Praze. Židé tak byli vyloučeni i z tohoto ústředního komunikačního centra pražských německých studentů.

O tom všem Bloch ve svých pamětech mlčí. To, že právě z tohoto směru přichází pohrdání a urážky, muselo být pro německy smýšlejícího, ale Rakousku věrného studenta, jakým byl on, velké zahanbení a rozčarování.

Eduard Bloch 13. ledna 1898 úspěšně absolvoval své první rigorózum v oborech anatomie, fyziologie, chemie a fyzika a 29. listopadu druhé ve farmakologii, všeobecné patologii, interní medicíně a patologické anatomii. Když se intenzivně připravoval na třetí a poslední rigorózní zkoušku, na jihovýchodě Čech se odehrála tragédie s dalekosáhlými následky: o Velikonocích 1899 byla v lese u Polné, městečka na Vysočině, nalezena v tratolišti krve nahá mrtvola křesťanské dívky Anežky Hružové. Hlavu měla hlubokým řezem téměř oddělenou od trupu. Okamžitě se vyrojily pověsti, že dívka se stala obětí židovské rituální vraždy. Jako údajný vrah byl zatčen a veřejnosti prezentován nepříliš inteligentní židovský tulák Leopold Hilsner.

Všechny antisemitské listy se plnily krvelačnými historkami. Židé, kdekoli se objevili, se vystavovali nebezpečí, že budou napadeni. Extrémně antisemitský advokát rodiny Hružovy využil procesu k tomu, aby bezmocného Hilsnera pojal jako exemplární případ, tak jak se o to krátce předtím pokoušeli v Dreyfusově procesu ve Francii. Ovšem Hilsnerovi, chudému jako kostelní myš, se nepodařilo tak jako Dreyfusovi dospět k rehabilitaci.

Znalci, kteří byli schopni detailně dokázat, že se zcela jistě nejednalo o rituální vraždu - ta u židů v žádném případě na rozdíl od tvrzení obžaloby nepatřila k rituálu -, zůstali nevyslyšeni.¹ Hilsner byl po dlouhém senzačním procesu bez jakéhokoli přímého důkazu odsouzen k smrti provazem, rozsudek však nebyl vykonán, Hilsner byl však i nadále držen ve vězení. Rozsudek smrti prý „prokázal“ rituální vraždu, u židů běžnou. Všední den českých a moravských Židů, kteří nyní žili ve velkých obavách, ovládaly od té doby antisemitské nepokoje a násilnosti.

1/ Například berlínský advokát Artur Nußbaum: *Der Polnaer Ritualmordprozeß*, Berlín 1906. V češtině je k dispozici mimo jiné obsáhlá monografie Jiřího Kovtuna: *Tajuplná vražda. Případ Leopolda Hilsnera*, Sefer, Praha 1994.

V novinových článcích, projevech a provoláních protestoval proti rozsudku člověk nežidovského původu i vyznání, profesor Tomáš Masaryk, pozdější zakladatel a prezident Československé republiky; na pražské české univerzitě byl pak vlastními studenty inzultován a přišel i o své profesorské místo.

Hilsnerův rozsudek smrti byl roku 1901 na nátlak domácího a zahraničního liberálního tisku změněn na doživotí. Na svobodu se dostal po devatenáctiletém věznění teprve v březnu 1918 při generální amnestii pro těžké zločince. Zemřel roku 1928 ve Vídni.

Eduard Bloch se cítil být v důsledku narůstajících antisemitských nepokojů v Čechách ve stálém ohrožení. Tento tak mírumilovný člověk si teď pro případ, že by se musel bránit, bral s sebou dokonce často revolver, ale naštěstí ho nemusel použít. A dělal si velké starosti o matku a sourozence.

Dne 21. prosince 1899, uprostřed antisemitských bouří v Čechách, absolvoval Bloch své třetí a poslední rigorózum v chirurgii, porodnictví, očním lékařství a soudní medicíně.¹ O tři dny později obdržel doktorský diplom s hodnocením „summa cum laude“, tedy s nejvyšším vyznamenáním.

Poté začalo klinické školení u Alfreda Příbrama: *Už tehdy nebylo pro židovského lékaře nic jednoduchého naléztí uplatnění na libovolné klinice, neboť řada profesorů dokázala židovským lékařům vstup na jejich kliniku krajně ztížit, ne-li zcela znemožnit. To byli antisemitsky zaměřeni vysokoškolské učitelé. Jejich smýšlení se neprojevovalo jenom při zkouškách, ale i při obsazování uvolněných profesorských stolců; židovský učenc měl tudíž velmi malé vyhlídky, když se ucházel o uvolněné místo profesora; byli totiž v akademickém senátu velcí vědci, ale malé charaktery!* O to vděčnější byl Bloch svému dobrotivému učiteli Příbramovi: *jeho kolosální zkušenost, jeho prozíravost, jeho rychlé a cílevědomé jednání, zuládání i překvapivých situací, to vše se mi stalo vzorem.*

Během tohoto odborného výcviku se Bloch začal věnovat vnitřnímu lékařství a gynekologii. Ještě doufal v místo asistenta u Příbrama, aby pak mohl v Praze nastoupit univerzitní dráhu.

1/ Praha, UA, s poděkováním Janě Ratajové.